

Husitizem na Češkem – predstopnja Lutrove reformacije

MARTINA OROŽEN

Šišenska cesta 2, SI 1000 Ljubljana, martinaorozen@t-2.net

1.01 Izvirni znanstveni članek – 1.01 Original Scientific Article

Prispevek predstavlja Jana Husa, ki je pod vprašaj postavil avtoriteto Cerkve, bil posledično umaknjen s cerkvenega prizorišča in na koncilu v Konstanci tudi obsojen. Izpostavljeno je dejstvo, da mu je bila šele ob šeststoletnici smrti vrnjena iz razmer časa objektivno izrisana, stvarna podoba človeka, ki je bil predan Kristusovi resnici. Bil je teolog, zavzet za resnico in pravico, skrben učitelj rojakov, izrinjenih na družbeno obrobje, in človek, zvest lastnemu prepričanju. Mislil, delal in živel je odgovorno, umrl pa je v neomajno globoki veri, kot je skladno z vsebinami II. vatikanskega cerkvenega zbora. V prispevku so osvetljena tudi sporna politična vrednotenja Husove osebnosti ter širše versko-politične razmere na Češkem.

The paper presents Jan Hus who questioned the authority of the Church and was thus removed from the Church scene as well as convicted at the council in Konstanz. It highlights the fact that as late as upon the 600th anniversary of his death the objective and realistic image of a man who was committed to the truth of Christ was reconstructed. He was a theologian standing up for the truth and promoting justice, a caring teacher of fellow countrymen, who were pushed to the margins of society, and a man true to his own beliefs. In his thoughts, work and life he acted responsibly and died in a deep unwavering faith according to the contents of the Second Vatican Council. The paper also highlights the controversial political evaluations of Hus's personality as well as the broader religious-political situation in the Czech Republic.

Ključne besede: Jan Hus, husitizem, Češka, Martin Luter, reformacija

Key words: Jan Hus, Husitism, Czech Republic, Martin Luther, Reformation

1 Ob šeststoletnici tragične smrti Jana Husa na grmadi v Konstanci leta 1415, češkega magistra lepih umetnosti, teologa, duhovnika in češkega pridigarja v Betlehemeski kapeli v Pragi, in petstoletnici začetkov uspele Lutrove reformacije v Nemčiji ter srednji Evropi (potrditev augsburške veroizpovedi leta 1555), kaže razmisliti o vzrokih, razlogih in posledicah za neuspeh cerkveno-reformnih prizadevanj v deželah češke krone na prelomu 14. in 15. stoletja – in dobro stoletje mlajših, že znanih, vendar še močnejših kritik Cerkve, njenih struktur in verskega nauka v Nemčiji (izbruh je povzročila prodaja odpustkov za gradnjo Petrove cerkve v Rimu). Dejanski krik po reformah vesoljne Cerkve pa ne v prvem ne v drugem primeru ni bil uspešen, marveč je v rimskokatoliški cerkvi privedel do dvojnega

razkola¹ (Češka cerkev v 15. stoletju in Lutrov protestantizem v 16. stoletju), ki kljub ekumenski naravnosti sega vse do sodobnosti. Dosežena je le stopnja medsebojne strpnosti in obojestranska pripravljenost za nadaljnji dialog.

Češka reformacija² je potekala še v rokopisnem obdobju, ko so se nove informacije širile ustno, z zapisi po nareku, ne po povsem vernih prepisih predlog, kar je povzročalo netočnosti, tudi izkrivljanje sporočil. Lutrovo reformatorsko dejavnost je z veliko naglico podprla, razširjala že pomembna novost – tiskana knjiga, ki je v zelo kratkem času zajela vso Evropo. Humanistična miselnost 16. stoletja je že postavila v ospredje človeka in tako utrla pot individualizmu – tudi v verskih vprašanjih. Človek hoče biti odslej sam v odnosu z Bogom, ne potrebuje posrednikov. Tudi po duhovni drži in značaju sta si bila Hus in Luter različna tako glede duhovniške drže kot verskega nauka. Prvi je bil magister lepih umetnosti, teolog in duhovnik, vendar samo za potrebne reforme znotraj Cerkve zavzet pridigar, Luter pa je bil pred izobčenjem iz Cerkve profesor teologije, bibliacist na univerzi v Wittenbergu in avguštinski menih, ki se je po prekinitvi odnosov s katoliško cerkvijo poročil. Razlika med Husovim in Lutrovim reformnim gibanjem v katoliški cerkvi je zaobjeta tudi v 100-letnem razmaku njenega delovanja. Hus je imel za svoje reformno delovanje v Pragi le štirinajst let časa (od duhovniškega posvečenja do zažiga na grmadi, 1400–1414/15), Luter pa v nemških deželah vsaj enkrat več (od izoblikovanja reformnih tez do smrti, 1517–1546). Kratek, a tehen opis njegovega delovanja je pregledno predstavljen v *Zeit Geschichte* (2016).

Razen tega so se družbene razmere v danem času dokaj spreminjale. Tudi v zahodni Evropi je bila od 13. do 15. stoletja vseskozi prisotna kritična miselnost v vrstah posameznih redovnih skupnosti in verskih gibanj (kot npr. *Devotio moderna* v severni Nemčiji in na Nizozemskem) in tudi teologov, razgledanih humanistov, kot je bil v Baslu v Švici Erazem Rotterdamski, prevajalec in razlagalec Novega testamenta iz latinščine v grščino. Kljub kritičnosti do razmer v katoliški cerkvi je, med drugim, tudi pisno svaril Lutra in Zwinglija pred cerkvenim razkolom. Nanj se je obrnil s prošnjo za aktivno sodelovanje tudi reformam v Cerkvi naklonjeni papež Hadrijan VI., ki pa je neposredno pred Lutrovim nastopom umrl. V Španiji pa je po porazu in izgonu muslimanov (rekonkvista 1492) prihajalo v sodelovanju s teologi in državnimi vladarji do prenove v cerkveni strukturi, teologiji in

¹ Tridentinski koncil, ki je s presledki v letih 1545 do 1565 trajal 18 let, je le razmejil katoliški in protestantski verski nauk. Na zasedanjih za časa treh papežev (Pavel III., Julij III., Pij IV.) so bila ob udeležbi vrste kardinalov, patriarhov, nadškofov, škofov in redovnih predstojnikov zahodne Cerkve sprejeta določila o vseh dogmatičnih vprašanjih, ki jih je izzvala reformacija. Sprejetih je bilo sedemnajst dogmatičnih dekretov. Šlo je za prenovo verskega življenja cerkve. Opredelili so mašo, cerkvene zakramente, obrede katoliške cerkve. Vpeljan je bil novi Katekizem, prenovljen Misal, določena svetopisemska Kanon in Brevir. Določena je bila pastoralna dejavnost škofov, ustrezna teološka izobrazba duhovnikov in smernice za delovanje jezuitov ter kapucinov, potrjeno pa je bilo tudi prvenstvo papeža.

² Češka husitska zgodovina je od konca 18. stoletja temeljito raziskovana. Zlasti ob 600-letnici Husove smrti je izšlo več monografij in zbornikov, ki po dostopnih virih s sodobnih vidikov vrednotijo Husovo reformno gibanje. Navajam le najnovejše monografije de Vooghta (1960) in češki prevod (1997–2013), Šmahela (2013), Soukupa (2015) in Pospišila (2015). Vse so opremljene z navedbo izčrpane strokovne literature in navedbo Husovih *Zbranih del* (latinških, čeških spisov in pisem), ki še niso zaključena.

samostanskih redovih, kar se je kasneje odrazilo tudi na Tridentinskem koncilu. Končno je od tam izšel sv. Ignacij Lojolski, ustanovitelj jezuitov, ki so v 16. oz. 17. stoletju zajezili obseg luteranstva v habsburški monarhiji (Kolar 2017: 37–53).

2 Husova krivična smrt leta 1415 na grmadi je izzvala strašno ogorčenje njegovih verskih privrženecv na Češkem, predvsem med močnim češkim in moravskim plemstvom, ki je njegovo reformno gibanje podpiralo. Protestno pismo čeških plemičev, poslano cerkvenemu zboru v Konstanco, je bilo potrjeno s 452 pečati. Husitske vojne je izzval ogrski kralj in rimsko-nemški cesar Sigismund Luksemburški, ki naj bi po osebni medsebojni dedni pogodbi s svojim polbratom, češkim kraljem Vaclavom IV., brez vednosti čeških husitskih državnih stanov, po Vaclavovi smrti leta 1419 kot češki kralj postal njegov naslednik. Ogorčeni nad takim dejanjem so se češki stanovi s tem dogovorom strinjali le, če novi češki kralj sprejme skupni verski program husitov, ki pa ga ni izoblikoval Hus, marveč po njegovi smrti njegovi nasledniki. Štirje praški artikuli so bili: (1) obhajanje iz keliha (pod obema podobama), (2) vsak laik lahko svobodno oznanja Božjo besedo v češčini, (3) Kerkev se odpove imetju in politični moči, (4) kazen za smrtno grehe zadene vsakega, ne glede na poklic ali družbeni položaj.

Rimsko-nemški cesar (od leta 1411) in češki kralj (od leta 1419) Sigismund takih pogojev ni bil pripravljen oz. ni mogel sprejeti, marveč se je postavil v bran katoliški cerkvi in se povezal s papežem. Nad češke husite so bile poslane štiri neuspešne križarske odprave. Vojno stanje je trajalo štirinajst let (1419–1433) in strahotno opustošilo vso Češko. Uničeno je bilo gospodarstvo, bogata srednjeveška gotska cerkvena oprema, zlasti sakralne stavbe, cerkve in samostani. Požganih je bilo na stotine vasi, izropano je bilo podeželje, zemlja je ostala neobdelana – vse to je še vse 15. stoletje povzročalo lakoto in bolezn. Število prebivalcev se je zmanjšalo skoraj za milijon. Uničeni so bili zlasti starejši benediktinski, premonstrantski, cistercijski in kartuzijski samostani, pobitih je bilo 4.333 redovnikov in redovnic. Grozovita podoba fanatičnega razdejanja v imenu vere, po kateri naj bi bili vsi eno.

Odmevi, miselni nagibi, obrambne pobude so s Češke segale tudi na Poljsko, v Nemčijo in Avstrijo, celo do slovenskih dežel, saj sta v Stično pribežala dva češka cistercijana in nam zapustila latinski zbornik s teološko-polemičnim protihusitskim traktatom, ki do sedaj, žal, še ni preveden v slovenščino. Ista roka pa je, kot znano, s češko pisavo zapisala tudi slovenska besedila Stiškega rokopisa.³ Češka pesem *Buoh všemohúci*,⁴ ki je zapisana v latinskem rokopisnem zborniku, priča, da se je tudi v Žiče umaknil češki kartuzijan. Burian (1929/30) govori o antihusitski propagandi, ki je odmevala v Avstriji in slovenskih deželah. Navaja tudi verzifikatorja Nicolausa Petschacherja, ki je bil rojen Kranjec (Carniolae natus), pisec žaljivih, posmehljivih latinskih verzov o husitih. Nekaj časa je živel v Znojmu na Moravskem, kjer se je nedvomno seznanil s polemičnimi antihusitskimi traktati

³ Paleografsko analizo pisave je opravil Bratuž (1992) in svoje izsledke objavil v razpravi *Pisna podoba Stiškega rokopisa*.

⁴ Rokopis se nahaja v Univerzitetni knjižnici v Gradcu. Prva sta o tej najdbi pisala Mravljak in Burian (1927). V graški Univerzitetni knjižnici je preko sto rokopisov iz ukinjenega samostana v Žičah. Morda je v zvezi s to pesmijo v latinskih besedilih še tudi kak traktat o husitih.

Štěpana z Dolan, kartuzijanskega priorja, ki so ga na Češkem imenovali »kladivo husitov«. Med drugim je znana njegova *Epistola ad Hussitis* iz leta 1417, v kateri v petih poglavjih zavrača husitsko versko držo: podoboborstvo, smešenje in preganjanje menihov, pridiganje laikov in obhajanje laikov pod obema podobama (Pospíšil 2015: 282–283). Že Burian (1929/30) domneva, da je stiški protihusitski traktat s Štěpanovimi napadalnimi in žaljivimi traktati lahko povezan. Naše ljudsko izročilo pa je celo ljudskemu junaku Pegamu (izpeljanka iz češ. *Bhōme*) nenaklonjeno, kar pomeni, da naša tedaj še povsem katoliška dežela po Evropi razvpite češke herezije ni odobrvala. Zanimivo, da se tudi v Košičevih *Starinah* (1845) najdejo negativni spomini na zavrneni husitski utrakvizem:

Za krala Siga (v ogrski državi!) szo pacs i szem prisli czeszki huszitje zapelavat po ponujanji vina v kelih i na znamenye szojve krivevere. Naszi Szlovenje i Szlovenke szo voszpili vino, pri szojoj sztarinszkoj veri szo pa dushe osztanoli. (Glonar 1914)

Nasprotno pa slovenska protestantika 16. stoletja bolj prikrito, a vendarle potrjuje stike s češkimi knjižno ustvarjalnimi, v izgnanstvu ali študijsko bivajočimi husitskimi sobrati, študenti in profesorji (Trubar, Flacij Ilirik, Krelj, Bohorič in Dalmatin) na nemških univerzah (Jena, Wittenberg, Regensburg). Burian (1929/30) ugotavlja, da naj bi slovenski protestanti, zlasti Krelj, poznali češki bratrski katekizem (v vprašanjih in odgovorih), češke bratrske kancionale (Gesangsbuch) in prevod *Novega testamenta*, ki ga je leta 1564 izdal škof moravske Bratrskje jednote, humanist Jan Bahoslav. Bohorič ga je verjetno osebno poznal – sledi stikov s Čehi študenti in humanisti je po Hajkovi *Česki kroniki* (1541) navajal v panslavistično napisanem uvodu svoje slovnice *Articae Horulae* (1584) in navedbi trinajstih slovenskih očenašev.

Zanimivo pa je, da je sto let kasneje Valvasor v *Slavi vojvodine Kranjske* (1689) po čeških virih opisoval tudi husitske vojne. Husa je zelo pozitivno ovrednotil. Občudoval ga je, ker je življenje žrtvoval za svoje prepričanje. Valvasor se je pri pisanju med drugim zgledoval po češkem jezuitu Bohuslavu Balbinu in njegovem delu *Miscellaneic* (1679–1688), ki obsega osemnajst knjig.

Tudi Luter je zelo cenil Husove reforme, prav tako pa je dobro poznal njegove teološke traktate, zlasti *De Ecclesia*, ki ga je dal prevedeti v nemščino. Avtor protestantske teologije *Sola scriptura, Sola fide, Sola gratia* (Rublack 2016: 67) je izjavil, »če je Hus katar (nem. *Kätzer*, češ. *kacyř*), je on še sedemkrat oz. desetkrat večji«. Lutru ni šlo le za reformo cerkvene strukture (kot Husu), marveč tudi za reformo teologije oz. ekleziologije. Povezave med Husovim reformnim gibanjem in Lutrovo reformacijo so bile ob Husovi šeststoletnici tragične smrti (1415) in Lutrovi petstoletnici izoblikovanja njegovih tez (1517) ponovno vsestransko raziskovane, razjasnjene in prevrednotene. Strokovna literatura o teh vprašanjih je tako rekoč nepregledna.

3 Kako je mogoče, da je tedanja srednjeveška češka država, »najbolj katoliška med katoliškimi državami«, ki so jo od umora kneza, sv. Vaclava (ok. 935), do zadnjega kralja dinastije, Vaclava III., umorjenega v Olomucu (1306), vodili Přemyslovci (sedem kraljev), nato še trije Luksemburžani (Karel IV. in njegova sinova Vaclav IV. ter Sigismund), vsi tudi rimsko-nemški cesarji, v 50. letih 15. stoletja postala

zaznamovana kot evropska heretična država? Po husitskih vojnah v srednji Evropi je obveljalo: »Co Čech, to kacyř.« Ker je bil Hus obsojen in sežgan na grmadi kot trdovraten heretik, so to oznako prenesli tudi na njegove sonarodnjake. S tem se je Čehom zgodila nepopravljiva zgodovinska krivica. Prvi heretiki na češkem ozemlju so namreč bili pripadniki verskih nabožnih gibanj, in sicer priseljeni Nemci, katari (izpeljanka iz nem. *Kätzer*, češ. *kacyř*) in valdeni, ki so bili zaposleni kot rudarji v najstarejših mestih na Češkem v 14. stoletju (Pospíšil 2015: 120–123).

Češka srednjeveška država je že v 13. in 14. stoletju postajala politična, gospodarska in kulturna velesila Evrope. Kralji z močnim plemstvom, Cerkvijo (škofija leta 973, nadškofija od leta 1344) in vojsko so v večjezični, mednarodni Pragi poosebljali pravni red, nadzorovali državno administracijo, skrbeli za utrditev in širitev države; v samostanskih središčih so bile šole za vzgojo duhovnikov in državi potrebnih kadrov. Tam je nastajalo tudi srednjeveško pismenstvo (slovstvo) v latinškem, staroslovenskem (benediktinski samostan Sazava do leta 1093) (Králík 1984) in staročeškem jeziku (svetniške legende, traktati, kronike, letopisi, misali, breviri, kancionali) (Kopecký, Hošna 1984). Češki prevodi Psalterja so nastali za ženske samostane že v 13. stoletju, da bi latinščine nevede češke redovnice lahko razumele vsebino latinskih molitev. Prvi češki rokopisni prevod biblije (t. i. Lešnicka oz. Draždanska biblija iz leta 1360) je nastal sredi 14. stoletja na pobudo kralja Karla IV.; pripravljalo ga je deset dominikancev. Rokopis Olomuške biblije pa je nastal na prelomu 14. in 15. stoletja. Slovenci imamo v tem času zapisan edino *Rateški rokopis* (ok. 1382). Tudi Poljska je za Češko zaostajala in vse od pokristjanjevanja dalje sprejemala kulturne vplive s Češke. Poljski knez Mieško je leta 966 sprejel krst ob poroki s katoličanko, kneginjo Dubravko, hčerko češkega kralja Boleslava.

Prevod Evangelijev v češčini je prenesla na angleški dvor tudi Ana, hčerka kralja Karla IV., ki se je leta 1382 poročila z angleškim kraljem Rihardom II. (1382), in tako dala pobudo za angleški prevod biblije. Prvi prevod biblije v bavarsko nemščino sploh pa je bil napisan za Zofijo Wittelsbach, ki se je leta 1389 v Pragi poročila s češkim kraljem Vaclavom IV. (Pospíšil 2015: 132–133).

Doba vladanja Karla IV. Luksemburškega⁵ (1316–1378, kralj od leta 1347–1378), po češki materi Eliški po duhu Přemyslovec, je pomenila vrhunec razvoja češke srednjeveške države. Vsestranski kulturni razcvet Prage, ustanovitev Karlove univerze (1347), gradnja cerkvá in gradov (Karlstein), praškega Novega Mesta, benediktinskega samostana Emavsy z uvedbo slovanske liturgije, kamor so bili poklicani tudi hrvaški glagoljaši,⁶ nakazuje vladarjeve dalekosežne ekumenske načrte, država z razvitim gospodarstvom (rudniki srebra, znana zlasti Kutna

⁵ Doba vsestransko sposobnega vladarja srednjeveške češke države je izčrpno predstavljena v 697 strani obsegajoči monografiji (Spěváček 1979).

⁶ Tako ne preseneča kulturna izmenjava s hrvaškimi glagoljaši; od najstarejše dobe so potrjeni medsebojni stiki. Legenda o sv. Vaclavu je na Hrvaško prenesena že v 11. stoletju, ko je v Sazavskem samostanu še obstajalo staroslovensko slovstvo. Med glagoljaškimi besedili je tudi več besedil čeških prevodov iz emavskega obdobja. Zato ne preseneča, da se je v hrvaškem pridigarškem korpusu našlo »nekoliko propovjedi Jana Husa, što svjedoči da naša retoričko-propovjedna proza nije bila samo značajan činilac u razvoju književnog izraza, nego i o tome da je unutra svoje strukture ta književna podvrsta mogla izraziti i nove ideje i ideološki značajne sadržaje« (Fališevac 1980: 84).

Hora), trgovino ter z njegovo diplomatsko spretnostjo doseženo mirno ravnovesje z evropskimi sosedi, zlasti s Poljaki. Šlezija je tedaj pripadala Češki. Vse to so bili rezultati njegove kultivirane osebnosti in državniške modrosti. Uradna jezika dvora sta bila, razumljivo, latinščina in nemščina, vladar pa je predlagal prevod latinskega Pasionala in Biblije v češčino.

Kot prva univerza v srednji Evropi je bila Karlova univerza namenjena (tako Karlova ustanovna listina) članom češke in nemške narodnosti (Čehom, Nemcem, namreč Bavarcem in Sasom, ter šlezijским Poljakom). V sedemdesetih letih obstoja, vse do Husovega nastopa, je že izobrazila visoko število teologov/duhovnikov, ki pa niso imeli župnij oz. sredstev za preživljanje. Praga je v tem času štela približno 40.000 prebivalcev, v mestu pa je delovalo 1.200 duhovnikov, redovnikov in redovnic. Zemljiška posest, mesta so bila last kralja, plemstva in cerkve (nadškofije, škofij in starejših samostanov: benediktincev, premonstrantov, cistercijanov, kartuzijanov). Posedovali so kar tretjino obdelovalne zemlje v državi. Novo posvečeni duhovniki in novi mestni beraški redovi (frančiškani, dominikanci, avguštinci) niso imeli posesti. Živeli so v odvisnosti od stanovsko gmotno neodvisnih predstavnikov Cerkve (stanovska solidarnost, žal, še ni bila na ustreznih ravni) in od miloščine. Nekateri fanatični frančiškanski pridigarji so tudi drugod po Evropi v podobnih razmerah oznanjali ubožstvo kot krščanski ideal, kar pa je bilo glede na stanovsko realnost (svet bogatih, svet revnih) spet nevarno. Vse to je v danem času zlasti v Pragi med meščani večalo stisko, množilo bedo, občutje socialne neenakosti, kar je preraščalo v splošno nezadovoljstvo in kritičnost, celo sovraštvo do bogatejših (npr. že drugi pogrom praških Židov 1389). V ustnem javnem mnenju je bilo prisotnih veliko upravičenih ali neupravičenih posploševalnih kritik na račun duhovščine zaradi sodomije, prodaje verskih obredov, nadarbin, uradnih položajev, odpustkov, relikvij, cerkvenih postov in čudežev, pa tudi zaradi nemoralnega življenja posameznih oseb, predstavnikov cerkve, ki niso živeli zgledno in skladno z verskim naukom (priležništvo, nezmernost, pijančevanje, razkošno oblačenje, opuščanje verskih dolžnosti). Pravoverni višji duhovniki (prelati in praški župniki), zlasti redovniki (kartuzijani, cistercijani, dominikanci), pa so se prav tako združevali, klevetam nasprotovali, se branili in pisali polemične traktate. Čas napetega in živahnega dogajanja. Za tegobe in stiske preprostega, neizobraženega ljudstva v mestu in na deželi je bilo slabo poskrbljeno; bilo je samo sebi prepuščeno. Ogrožali so ga neprestani dragi vojni pohodi, uboji, požigi, bolezni, zlasti kuga, lakota, slabe letine, vsakršne krivice. Vse te grozote, vsesplošno turobno vzdušje, je napovedovalo konec sveta in prihod Antikrista. Cerkev je po eni strani vzpodbujala, po drugi strani pa preverjala zaupno ljudsko vero v evharistične⁷ in druge čudeže,

⁷ Omenjam le evharistični čudež v Wilsnacku blizu Wittenberga, kamor so prihajale tudi množice čeških romarjev. To ni ustrezalo češki višji duhovščini, ker se je božjepotni denar stekal drugam. Romanja so se začela leta 1383, ko je tamkajšnji župnik na pogorišču cerkve, zažgal jo je nek roparski vitez, našel tri krvaveče hostije. Razglašen je bil čudež in papež Urban VI. je romarjem namenil popolni odpustek. Praški nadškof Zbynek Zajíc je osnoval tričlansko univerzitetno teološko komisijo, njen član je bil tudi Jan Hus, ki je ugotovila, da gre v Wilsnacku za prevaro. Nadškof je leta 1405 romanja tja prepovedal, da bi vernike tako zavaroval pred lahkovernostjo. Komisija je na Univerzi nastopila z argumenti in Hus je naslednje leto sestavil spis *De sanguinae Christi* (O Kristusovi krvi). Zamera pri nemški

čaščenje svetnikov in Marije, zlasti romanja na določene svete kraje. Ljudstvo je v svoji veri, prepleteni še z vraževerjem, prenašalo svoje tegobe in v življenjski negotovosti živelo svoje trajno ogroženo podložniško življenje. Vse to kritično družbeno stanje je v Husovem reformnem desetletju od 1404 do 1415 udarilo na dan in dobilo neslutene družbene ter politične razsežnosti.

4 Nadarjeni in prizadevni Jan Hus (1370–1415), sin preprostih staršev iz Husinca (Prahatovice, jugozahodna Češka), je sam okusil revno življenje. Ob pomoči sorodnika/duhovnika je dosegel stopnjo osnovne izobrazbe, ki mu je omogočila šolanje na Karlovi univerzi. Postal je magister svobodnih umetnosti, nato je študiral še teologijo in leta 1400 je bil posvečen za duhovnika. Župnije ni imel, bil pa je imenovan za pridigarja v Betlehemiški kapeli, za kar je plačeval določeno vsoto župniku, na čigar ozemlju je kapela stala. Pripadala je stari župniji sv. Filipa in Jakoba in Starem praškem mestu. Hus je to službo opravljal približno 10 let in skrbno pripravljaval svoje pridige. Ohranjenih je okoli 3.000 pridig, osnutkov, zapisov, prepisov v latinščino, deloma tudi češčino. Obenem je kot rektor študentskih domov in Karlove univerze imel veliko stikov s študenti, svojimi gojenci, opravljal pa je tudi univerzitetne administrativne posle in pridigal na univerzitetnih slovesnostih. O čem in kako je pridigal, se da razbrati iz njegovih ohranjenih osnutkov oz. rokopisov, ki ne odražajo povsem njegove govorne izvedbe. Za rojake je sestavil rokopisno Postilo (1413) v češkem jeziku, sodeloval pri četrtem prevodu rokopisne biblije v staročeščino (Boskovička Bible, 1415), napisal razlago prevodov psalmov, vrsto pesmi, molitev, obrambno napadalnih letakov in teološko polemičnih spisov (npr. *De sex erroribus*, *De ecclesia*), zagovorov, povezanih z odporniškimi dogodki ob prepovedi Viklefovih spisov, prepovedi pridiganja v Betlehemiški kapeli v letih 1404 do 1412 (kar sta mu prepovedala praški nadškof in Rim) ter sploh ob odpustkovni aferi (1412) oz. izobčenju iz katoliške cerkve – seveda tudi latinske zagovore na koncilu v Konstanci. Zaslužen je za latinsko in češko srednjeveško slovstvo, tudi za reformo staročeškega črkopisa. Določil je diakritična znamenja za sičnike oz. šumevce, za katere v tedanjih slovanskih črkopisih (češkem, poljskem, hrvaškem in slovenskem) ni bilo ustreznih črkovnih znamenj, kar smo Slovenci v 19. stoletju ob reformah črkopisa sprejeli od Hrvatov – prva slovenska knjiga v tem črkopisu (slovenica) so Kremplove *Dogodivšine štajerske zemle* (1845).

5 Srednjeveške pridige so bile namensko naravnane, tudi govorniško teatralične, zato poslušalcem privlačne. Služile naj bi kot priljubljeno izobraževalno sredstvo za evangelizacijo širokih, versko pomanjkljivo poučenih plasti ljudstva. Oprte so bile na togo srednjeveško sholastično teologijo, na deloma fundamentalistično pojmovane navedke iz biblije, svetih očetov in antičnih filozofov, seveda v soočanju s sočasnim življenjem. Iz njih so pridigarji prevzemali vsakdanje moralistične sklepe. Vsebinsko težišče je izviral iz sholastičnega spoznavanja in pojmovanja

duhovščini je bila velika. Tudi sicer so v odnosu do pogostih čudežev in Marijinih prikazovanj univerzitetni teologi na čelu s Husom razvili pretirano razumsko skepso (Pospíšil 2015: 261–264). Podobno je bilo pri nas v 16. stoletju, skoraj sto let kasneje, ko je Trubar pridigal zoper čudeže in romanja po slovenski deželi (npr. v *Katehismusu z dvejma izlagama*, 1575).

resničnosti in pravice, kar je vodilo v moralizatorstvo nasploh. Tako so pridige posameznikov/fanatikov po svojih sklepih delovale napadalno, obtožujoče, kar je bilo nepredvidljivo glede na fantazijo, način mišljenja in recepcijo poslušalcev, ki so kritiko lahko dojemali in stopnjevali v sovražni govor. Take pridige so izpostavljale moralne slabosti in padce plemiškega, duhovniškega in redovniškega stanu, nato cerkve sploh, kar je podžigalo negativno javno mnenje ogorčenih siromašnih poslušalcev do svojih nadrejenih. Dobivale so nevaren socialno ideološki naboj.

Zavedati se je treba, da je bila prvotna, preganjana Kristusova Cerkev po Konstantinovem Milanskem ediktu v rimskem imperiju (leta 313) spričo izkazovane finančne pomoči novo priznani veri oz. nastajajoči Cerkvi s papežem v Rimu (privatne/lastniške cerkve) izpostavljena infiltraciji fevdalnih, vrednih ali nevretnih izbranec, njihovim sorodstvenim zvezam, v hierarhični strukturi Cerkve. Pojavilo se je vprašanje, kdo bo komu nadrejen, ali vladar oz. kralj papežu, ali le-ta posvetnemu vladarju, kar je ves srednji vek in še kasneje povzročalo napetosti in imelo za vso cerkev dalekosežne posledice, zlasti v času Lutrove reformacije. Ob prevzemanju cerkvenih dostojanstev in služb so postajali odločilni versko politični formalni dejavniki, ki se niso skladali s prvotno duhovno vsebino vere.⁸

Tako se je Cerkev vse bolj oddaljevala od prvotne Kristusove cerkve, čeprav so jo že mlajši »beraški redovi« po svojih karizmatičnih ustanoviteljih v 12. in 13. stoletju, sv. Frančišek Asiški, sv. Dominik in drugi že v poznem srednjem veku zaskrbljeni teologi po Evropi, skušali popraviti. Bili so ali utišani ali pa preglašeni, zato o njih v sodobnosti premalo vemo. V Husovem in Lutrovem času kot da jih ni bilo. V Pragi je o verskih vprašanjih poleg kralja in nadškofa ter univerzitetnih teologov odločalo še laično, finančno močno plemstvo in opozicija, tj. Husovemu reformnemu gibanju nasprotni škofijski duhovniki, prelati, župniki in redovniški učeni očetje.

Kritični glasovi proti Cerkvi, njeni hierarhiji, so se oglašali povsod po Evropi. Na Nizozemskem je bilo v 15. stoletju zelo odmevno gibanje *Devotio moderna* (v njenem duhu je oznanjal Tomaž Kempčan), v Angliji pa je že ob koncu 14. stoletja na oxfordski univerzi deloval profesor John Wycliff, filozof in teolog, kasneje razglašen za heretika. Nastopal je proti cerkveni hierarhiji, zahteval ločitev angleške cerkve od papeža, ki je antikrist; bil je proti bogatenju Cerkve, proti osebni spovedi, celibatu duhovnikov, proti procesijam, mašam za pokojne, proti čaščenju svetnikov

⁸ O tem je dovolj konkretnih in splošnih navedb v strokovni literaturi o reformnih prizadevanjih redovnikov v zahodni Evropi, ob husitizmu, Lutrovem in švicarskem protestantizmu, ko so glavno vlogo igrali plemiški stanovi z vladarji, ki so nova gibanja podpirali iz lastnih koristi, tudi zaradi odtujevanja cerkvenih posesti (v Pragi npr. kralj Vaclav IV.). Nekateri posvetni vladarji so kot varuhi rimsko-katoliške cerkve Cerkev pojmovali kot orodje za svoje politične osvajalne cilje in se obnašali vse prej kot krščansko. GöBig (2002) vrednoti politiko rimsko-nemških cesarjev Habsburžanov: Friderika V. oz. III. (od 1440 do 1452 kralj, od 1493 cesar) oz. njegovega sina Maksimiljana I. (kralj od 1486, samooklicani cesar od 1508–1519), ki se je že oziral proti vzhodu (na Češko in Ogrsko). Z dednimi pogodbami, porokami in vojaškimi osvajanji so si Habsburžani postopno prilasčali dežele in države svojih sosedov. Tako so tudi na Češkem po izumrtju Luksemburžanov (1437) in smrti zadnjega češkega izvoljenega husitskega kralja Jiříja s Poděbrad (1458–1471) ter dinastije Jagieloncev (1471–1526) zavladali Habsburžani: Ferdinand I. Habsburški (1526–1564) in vse do Franca Jožefa (do 1918).

in procesijam, proti odpustkom – in po svoje razlagal verski nauk (predestinacija), predvsem zmotno pa pojmoval Evharistijo, kar je dvesto let kasneje ponovno burilo duhove ob Lutrovem nastopu oz. protestantizmu 16. stoletja.

Wycliffove spise je v Prago prinesel študent Jeronim Praški (leto dni za Husom kot heretik v Konstanci sežgan na grmadi), kar mu je omogočila kulturna izmenjava, ki jo je omogočila sorodstvena zveza češkega in angleškega dvora. Hus in njegovi učenci/somišljeniki na praški univerzi so jih zavzeto prebirali, deloma so z njimi soglašali, kljub prepovedim praškega nadškofa (1403–1409), ki je končno Wycliffove spise spričo groženj iz Rima (bula papeža Aleksandra V. leta 1411) v skrbi, da Čehov ne bi zadela obsodba herezije, dal v Pragi zbrati, sežgati. Dokler so polemična razpravljanja ostajala v akademskem krogu, Cerkev in veri še niso bila nevarna. Hus, prizadet zaradi prepovedi pridiganja v Betlehemski kapeli leta 1411, pa se je cerkvenim avtoritetam uprl in s svojo učinkovito pridigo, obvladal je način in metodo komunikacije z množico, ljudi potegnil za seboj, češ »Boga je treba bolj poslušati kot ljudi«. Hus je namreč nekatere nove misli Wycliffa vključil tudi v svoje pridige za ljudstvo, to pa je postajalo družbeno nevarno. Hus ni prevzel Wycliffovega zmotnega nauka o Evharistiji in sam ni nikoli obhajal v Betlehemski kapeli pod obema podobama, marveč je ta obred vpeljal njegov naslednik, Jakob ze Stříbra, po vzgledu vzhodnega cerkvenega obreda. Pobuda za kritiko čeških cerkveno-družbenih razmer je tako prišla pravzaprav od zunaj in bila aplicirana na domače češke razmere, nikakor pa pri tem Husovem reformnem zaletu, ki se je nezadržno širil in intenziviral, prvotno ni šlo za kak načrten cerkveni razkol, marveč za prenovu zmot in napak v okviru Cerkve. Med ljudstvom so se te ideje začele spreminjati in so ušle izpod nadzora. Na Karlovi univerzi je prišlo do usodne narodnostno naravnane opredelitve. Večinoma češki magistri, profesorji, tudi študenti, so s Husom na čelu Wycliffove teze odobraval, Nečehi, profesorji in študenti drugih narodnosti (Bavarci, Sasi, Poljaki) so jih odklanjali. Dogodki so tako dobivali nevarno nacionalno socialno obeležje, ki se je po sprejetju Kutnohorskega dekreta (1409) še zaostriilo. Kralj Vaclav IV. je na pobudo narodnostno občutljivega Husa spremenil razmerje upravno volilnih glasov Karlove univerze v korist Čehov (Čehi tri glasove, ostali po en glas). Upravljanje Karlove univerze je tako prišlo v roke Čehov. Sledile so neugodne posledice. Nečehi so zapustili Prago (preko 800 profesorjev in študentov), kar je zamajalo ekonomsko stanje Starega mesta Prage.

Usodno zaostritev proti Husu in njegovim univerzitetnim somišljenikom pa je povzročila Bula papeža Janeza XIII. o odpustkih, ki naj bi jih zbirali za križarsko vojsko z neapeljskim kraljem Ladislavom. Hus je s privrženci to dejanje obsodil kot lažno trgovino z božjo milostjo. Odrekel je pokorščino nadškofu in papežu, skratka vsakemu, ki živi grešno, obsojal vse, kar ni skladno z vero, Kristusovim naukom in evangelijem. Bulo so Husovi privrženci, študentje, po praških ulicah žaljivo zasmehovali in zažgali, Jan Hus pa je bil izobčen. Dve leti se je skrival pri prijateljih po čeških gradovih. Pripravljal se je na zagovor na cerkvenem zboru v Konstanci, kamor je bil pozvan in kjer naj bi koncilski očetje rešili stoletno papeško shizmo, vprašanje treh sočasnih papežev v Cerkev,⁹ in vprašanje herezij. Odšel je na

⁹ Koncil v Konstanci sta leta 1414 sklicala rimski papež Janez XIII. in rimsko-nemški cesar Sigismund Luksemburški, da bi se nevzdržnost že od začetka 14. stoletja trajajoče papeške

pot z garantnim pismom rimsko-nemškega cesarja Sigismunda Luksemburškega, ki je zbor v Konstanci sklical, se ga z ženo, Barbaro Celjsko, udeležil, dejansko pa Husa ni branil oz. ni mogel braniti, ker je bilo reševanje verskih vprašanj izključno v pristojnosti kardinalov (Pospišil 2015).

Sto let kasneje bi se podobno lahko zgodilo Lutru, ko na državnem zboru v Wormsu (1521) zaradi ugovora vesti ni preklical svojih tez. Na povratni poti so ga domnevno ujeli, ugrabili razbojniki. Rešil ga je saški vojvoda Friedrich Der Weise, ga odpeljal na grad Wartburg v Eisenachu, kjer je izobčeni Luter v miru prevajal Novi testament. Lutrov celoten prevod Biblije, opremljen z ilustracijami/lesorezi, je bil natisnjen v Wittenbergu leta 1534.

Ko je Hus pripotoval v Konstanco, so ga za več mesecev zaprli v dominikanski samostan. Na koncilu so bili zbrani tudi njegovi češki somišljeniki in nasprotniki. Kardinalski zbor mu ni dovolil javnega zagovora zoper obtožbe proti njemu in njegovi obrazložitvi predloženih potvorjenih Wycliffovih tez. Lahko je odgovarjal samo pisno z *da* ali *ne*. Leta 1413 je še na Češkem, že izobčen, napisal usodno kritično brošuro *De Ecclesia*, ki ga je na cerkvenem zboru skupaj z Wycliffovimi tezami oz. potvorjenimi navedki iz njegovih spisov, pogubila. Obsodili so ga, ker svojih prepričanj ni preklical – zakrknjeni in nevarni heretik mora na grmado! Sledil je grozljiv obred, s katerim so mu odvzeli mašniško posvečenje (češ. *odsvíceni*). Škofje oz. kardinali so mu v katedrali ob pretresljivem ceremonialu odvzeli duhovniška znamenja (štolo, mašni plašč, kelih, roket), ga zaklinjali in izročali hudiču. Na glavo so mu nadeli škofovsko mitro s podobo hudiča in napisom nadheretik (češ. *arcykacyř*) in ga predali posvetni oblasti, ki ga je odpeljala na morišče. Dva kronista (eden češki, eden nemški) sta popisala zadnje dejanje, kako je molil, pel, kričal in zgorel v plamenih. Rablji so pepel pometli in stresli v Ren.

6 Češki narod stoletja ni prebolel te travme, te krivice, ki jo je cerkveni zbor v Konstanci zagrešil nad Janom Husom. Bil je mož, moralno in versko neoporečen, umaknjen pa je bil s cerkvenega prizorišča, ker je zaradi nevrednega, grešnega življenja postavil pod vprašaj avtoriteto papeža, cerkvenega zbora, nadškofov, skratka vso avtoriteto tedanje grešne Cerkve. Njegovo versko prepričanje, njegov ugovor vesti zoper globinsko, vsebinsko pokvarjenost v tedanji Cerkvi, ni moglo preglasiti formalno pravnih kriterijev, zaradi katerih so ga na koncilu v Konstanci obsodili. Na Češkem je bilo po njegovi mučeniški smrti med zmernejšo strujo husitov, med utrakvisti, vzpostavljeno geslo: »Zgorel je heretik, rodil se je mučenik!« Češka husitska utrakvistična cerkev ga je imela za mučenika in svetnika ter ga častila tudi v bogoslužju.

Rim in baselski koncil sta na cerkvenem zboru v Baslu (Baselska kompaktata, 1436) po diplomatski poti priznala češko utrakvistično husitsko cerkev kot

shizme, namreč obstoj treh papežev na čelu Cerkve, končala (začela se je leta 1309 z odhodom rimskega papeža v Avignon). Ob samozvanem Janezu XIII. (v Konstanci) ter Gregorju XII. (v Rimu) sta Cerkev vodila še avignonska papeža (Klement VII., za njim Benedikt XIII.). Koncil v Konstanci pa je tudi papeža Janeza XIII. razglasil za nevernega heretika; iz Konstance je pobegnil, pristal v Italiji v zaporu, od koder ga je rešil njegov zakoniti naslednik, rimski papež Martin V., izvoljen v Konstanci leta 1417. Z njegovo izvolitvijo je bilo vprašanje shizme v tedanji Cerkvi končno rešeno.

samostojno versko usmeritev v okviru katoliške cerkve, in sicer po neuspeh križarskih vojnah. Na Češkem sta bili za vlade husitskega kralja (Jiří Poděbrad, vladal od 1458–1471) do leta 1567 kot enakopravno priznani obe veri: husitska s tremi različicami (radikalni taboriti, spravljujejši utrakvisti /kalešnici/ in od leta 1457 miroljubno naravnana Bratrská jednota)¹⁰ in katoliška. Po letu 1567 so se na Češkem versko-politične razmere spet zaostriale, ker Rim ni priznal kraljevega predloga za (husitskega) nadškofa v Pragi, Jana Rokycana. Baselski dogovor v Rimu ni bil potrjen in zato ga niso priznali.

Naslednji usodni udarec je Češko zadel leta 1620 po bitki pri Beli gori, kjer je katoliška vojska pod Habsburžani premagala češko in moravsko husitsko plemstvo. Češkim husitom sta ostali le dve možnosti: ali povratek h katoliški veri oz. Cerkvi ali pa izgon iz domovine z zaplembo premoženja. Karlovo univerzo je kralj Ferdinand II. Habsburški že leta 1622 predal jezuitom. Šlo je za težko duhovno nasilje in gospodarsko ubožanje države, ki je dokončno izgubila svojo plemiško elito, svojo državno samostojnost in ostala v sestavu Avstrije do konca prve svetovne vojne.

Ne preseneča ravnodušen hlad, ki je v češkem prostoru ostal v odnosu do katoliške cerkve. Češka je tedaj izgubila tudi svoje humanistične izobražence, člane češke in moravske Bratrské jednote, ki so dokaj uspešno delovali kot izgnanci v tujini (kot npr. znameniti pedagog Jan Amoenius Komenský).¹¹ Ob nasilni duhovni preobrazbi prebivalcev, rekatolizaciji Češke in Moravske v 17. stoletju, pa je Jana Husa zatemnil katoliški mučenik, njegov sodobnik, Jan Nepomuk, ugleden, izobražen praški kanonik, pravnik, ki pa je odrekal pokorščino kralju Vaclavu IV. in je bil leta 1393 zaradi spovedne molčečnosti in nasprotovanja kralju vržen s Karlovega mostu v Vltavo.¹² Leta 1729 je bil po zaslugi jezuitov razglašen za svetnika, njegovi posmrtni ostanki (nestrohnel jezik kot znamenje spovedne molčečnosti) pa prenesen v katedralo na Hradčane, kjer ima prelepo baročno grobnico. Za prenavo šolstva, cerkvene umetnosti in duhovne kulture so v češki državi oz. na Moravskem skrb prevzeli jezuiti. Po tridesetletni vojni so bili po Češkem in Moravskem ustanovljeni jezuitski kolegiji, ki so vzgajali izvrstne kadre ter Češko in Moravsko obogatili z vrhunsko baročno umetnostjo v besedni in tvarni kulturi.¹³

V času razsvetljenstva in ponovne prebuje češke narodne zavesti ob koncu 18. stoletja se je Jan Hus »spet rodil«; postal je vzor buditelja narodne zavesti Čehov. Po

¹⁰ Zgodovino miroljubne husitske verske usmeritve je natančno predstavil Rucký (2015).

¹¹ Komenski in njegovo delo sta prisotna tudi v slovenskem prostoru. Janez Hipolit, slovarnik in kapucin, je trijezičnemu rokopisnemu *Nemško-slovensko-latinskemu slovarju* (1714) dodal prevod dela *Orbis pictus* (Svet v podobi), ne da bi navedel avtorja Jana Komenskega.

¹² Nepomuk je bil spovednik kraljice Zofije, žene Vaclava IV. in nadškofijski vikar. Ni se podredil kraljevi zahtevi, da bi na škofijsko mesto namestili kraljevega izbranca. Ob tem primeru je jasno razvidno, kaj so si dovoljevali posvetni vladarji v odnosu do pomembnih osebnosti Cerkve. Ko je bil leta 1729 razglašen za svetnika, se je njegovo čaščenje razširilo po Češki in tedanji Avstriji. Veliko njegovih kipov je tudi v Sloveniji.

¹³ O češki in moravski baročni arhitekturi, kiparstvu in slikarstvu je na razpolago dovolj monografij in študij. Prav tako je v tej dobi oživele nabožno slovstvo z vrsto postil, pridigarjskih pripomočkov, pričevanj o čudežih, ki jih je Cerkev potrdila (npr. čudeži pri božjepotni cerkvi, Příbramski Materi Božji, na Sveti gori blizu Prage, o čemer pričuje znameniti češki jezuit Bohuslav Balbin), kot tudi praktičnih besedil o umetnosti kuhanja, vrtnarjenja, čebelarjenja itd. Izbor teh baročnih besedil je pripravil Sládek (1995).

prvi svetovni vojni pa je bil v novi, samostojni češkoslovaški republiki, po zaslugi Masaryka leta 1925 Husu končno postavljen spomenik na Staroměstskem Náměstí, še vedno ob spornih političnih vrednotenjih Husove osebnosti. Za časa komunizma in diktature proletariata je bil Hus razglašan za borca socialnih pravic. Po drugem Vatikanskem zboru pa se je sv. Janez Pavel II. Čehom ob prvem pastoralnem obisku v Pragi 1. 1990 opravičil v imenu vesoljne Cerkve za zgodovinsko krivico in narodno tragedijo Čehov, povezano z dogodkom v Konstanci. Vzpodbudil je Čeha k ponovnemu raziskovanju in ustreznemu teološko-sociološko-zgodovinski analizi in sodobnemu teološkemu in ekleziološkemu prevrednotenju za ves narod tako zgodovinsko usodnega dogodka v Konstanci. Hus je tako po šeststo letih opran zgodovinskega madeža herezije.¹⁴ Na dveh znanstvenih kongresih (na Lateranskem kongresu v Rimu, 2000, in že prej v Bayreuthu) so razpravljali celo o rehabilitaciji Husovega procesa, kar pa je danes zaradi povsem drugačnih pravnih razmer težko izvedljivo, čeprav ni nemogoče.

Šele ob šeststoletni smrti je Janu Husu vrnjena iz razmer časa objektivno izrisana, stvarna podoba človeka, ki je bil predan Kristusovi resnici. Bil je za resnico in pravico zavzet teolog, skrben učitelj na družbeno obrobje izrinjenih rojakov, mož, ki je bil zvest lastnemu prepričanju in je tako tudi mislil, delal, odgovorno živel in umrl v neomajno globoki veri, kot je skladno z vsebinami II. vatikanskega cerkvenega zbora.¹⁵

LITERATURA

Lucijan BRATUŽ, 1992: Pisna podoba Stiškega rokopisa. *Stiški rokopis: 1428*. (Monumenta Slovenica, 2). Ur. Mihael Glavan. Ljubljana: Slovenska knjiga. 63–73.

Václav BURIAN, 1929/30: Po stopách češtví a české knihy v starší slovinské písemnictví. *Slavia* VIII, 3–79.

Václav BURIAN, Josip MRAVLJAK, 1927: Žički rokopis: češka velikonočna pesem. *Časopis za zgodovino in narodopisje* XXII, 190–193.

Dunja FALIŠEVAC, 1980: *Hrvatska srednjovekovna proza*. Zagreb: Liber.

Sigfrid-Maria GRÖBING, 2002: *Maximilian I. Kaiser, Künstler, Kämpfer*. Wien: Amalthea Verlag.

Josip GRUDEN, 1914: Starine železnih in salajskih Slovenov. *Časopis za zgodovino in narodopisje* XI, 93–154.

Bohuslav HAVRÁNEK, Josef HRABÁK, 1957: *Výbor z české literatury od počátu po dobu Husovou*. Praha: Nakladatelství ČAV.

Husitský Tábor, 1981: Sborník muzea husitského revolučního hnutí. Vols. IV(1981), Tábor: Muzeum husitského revolučního hnutí.

¹⁴ Pospišil (2015), teološki strokovnjak na teološki fakulteti Cirila in Metoda v Olomucu, je s teološkega vidika ovrednotil Husovo dobo in njegovo teološko-osebno držo.

¹⁵ Iskreno se zahvaljujem slovenistki na Karlovi univerzi v Pragi Alenki Jensterle Doležal za poslane monografije o Janu Husu ter švicarski slavistki in upokojeni profesorici Ljudmili Šemerl Schmid iz Basla za posredovano strokovno gradivo o Janu Husu, Erazmu Noteramskem in Zvingliju.

Bogdan KOLAR, 2017: Reformna prizadevanja v Cerkvi ob začetku reformacije. *Edinost in dialog: revija za ekumensko teologijo in medreligijski dialog* 72/1–2, 37–53.

Milan KOPECKÝ, Jiří HOŠNA, 1984: *Výbor ze starší české literatury*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

Oldřich KRÁLÍK, 1961: *Sázavské písemnictví XI. století*. Rozpravy Československé akademie věd: Řada společenských věd 71. Praha: Nakl. Československé akademie věd.

—, 1984: *Sázavské písemnictví XI. století*. Praha: FF.

Joseph LORTZ, 1950: *Wie kam se zur Reformation?* Einsiedeln: Johannes Verlag.

Ctirad Václav POSPIŠIL, 2015: *Husovská Dilemata*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství.

Emil PRAŽÁK, 1996: *Stati o české středověké literatuře*. Praha: Euroslavica.

Protestantizem včeraj, danes in jutri, 2015: Ur. Franc Kuzmič, Polonca Šek Mertük. Petanjci, Murska Sobota, Ljubljana: Ustanova dr. Šiftarjeva fundacija, Slovensko protestantsko društvo Primož Trubar, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Prekmurska (Pomurska) akademsko znanstvena unija (PAZU).

Ulrika RUBLACK, 2016: Zutiefst menschlich. *Die Zeit Geschichte. Epochen. Menschen. Ideen* 5/16, 67–68.

Evald RUCKÝ, 2015: *555 let Jednoty bratrské v datech. 1457–2012*. Liberec: Jednota bratrská.

Miloš SLÁDEK, 1995: *Malý svět jest člověk, aneb Výbor z české barokní prozy*. Jinočani: H & H.

Pavel SOUKUP, 2015: *Jan Hus. Život a smrt kazatele*. (Edice Česká historie 31). Praha: Nakladatelství Lidové Noviny.

Jiří SPĚVÁČEK, 1979: *Karel IV. Život a dílo (1316–1378)*. Praha: Nakladatelství svoboda.

František ŠMAHEL, 2013: *Jan Hus. Život a dílo*. (Edice Ecce Homo 19). Praha: Argo.

Paul de VOOGHT, 1960: *L'hérésie de Jean Huss 1–2*. Louvain: Bibliothèque de L'Université.

—, 1997: *Kacířství Jana Husa*. Přeložila L. Havlíčková. Praha: Universita Karlova v Praze, Husitská teologická fakulta.

HUSITISM IN THE CZECH REPUBLIC – PRE-STAGE OF LUTHER'S REFORMATION

For centuries, the Czech people could not recover from the injustice of the Church council in Konstanz towards Jan Hus. After his martyr's death, the moderate faction of Hussites (Utraquists) in the Czech Republic established the following line: "A heretic was burned, a martyr was born!"

Rome and the Council of Basel have recognised the Czech Utraquist Hussite Church as an independent religious orientation in the Catholic Church through diplomatic channels. During the reign of the Hussite king until 1567, there were two equally recognized religions in the Czech Republic: Hussite with three versions and Catholic. After 1567, the religious-political situation in the Czech Republic aggravated again, since Rome did not acknowledge the king's proposal for the (Hussite) archbishop in Prague.

The next fatal blow hit the Czech Republic in 1620 after the Battle of White Mountain where the Catholic army under the Habsburgs defeated the Czech and Moravian Hussite nobility. The Czech Hussites had only two options left: return to Catholic religion or exile with confiscation of property. This was serious spiritual violence and economic impoverishment of a state that finally lost its aristocratic elite and its independence. It has lost humanist scholars, members of

the Czech and Moravian *Bratrska jednota*, who have been quite successful as exiles abroad. The Jesuits took over the reform of school, ecclesiastical art and spiritual culture. During the Age of Enlightenment and re-awakening of the Czech national awareness at the end of the 18th Century, Jan Hus was “reborn”; he became the role model for the Czech national re-awakening. Thanks to Masaryk, a monument was erected for him in 1925. In the time of Communism and the dictatorship of the proletariat, he was declared as a defender of social rights. After the Second Vatican Council, upon his visit in Prague in 1990, Pope John Paul II apologized to the Czechs in the name of the Universal Church for the historical injustice and national tragedy related to the event in Konstanz. He encouraged them to once more investigate and perform a relevant theological, sociological and historical analysis as well as reevaluation of the historical event in Konstanz. After 600 years, Hus was no longer stigmatised as heretical.
